

Zemes dzīļu bagātības Latvijā: **ĢIPŠAKMENS**

Viens no Latvijas nozīmīgākajiem un vērtīgākajiem, mūsdienās plaši izmantotajiem un nākotnē perspektīvajiem Zemes dzīļu resursiem ir ģipšakmens. To Latvijā atklāja **pirms 400 gadiem**. Jau 19.gadsimtā bija zināmas atradnes Nāvessalā, Dolessalā, Allažos un citur, kā arī tika uzsākta derīgā izrakteņa ieguve Rīgas tuvumā. Šodien ģeoloģiski izpētītie ģipšakmens krājumi mūsu valstī ir tik lieli, ka tos būs iespējams izmantot ilglaicīgi.

*“Ledus” ģipsis – šķiedru ģipša paveids. **Salaspils karjers.***

Ģipšakmens atklāšanas un ieguves vēsturi, un derīgā izrakteņa nākotnes perspektīvas var izsekot Latvijas Universitātes Muzejā, kur Ģeoloģijas kolekcijās saglabāti bagātīgi ģipšakmens vākumi.

Latvijas ģipšakmens minerāli

Ģipšakmens sastāv no minerāla ģipša, kura ķīmiskā formula ir vienkārša $\text{CaSO}_4 \times 2\text{H}_2\text{O}$, turklāt tajā atainojas tas, ka šī Zemes garozā sastopamā kristāliskā viela, sastāv ne tikai no kalcija, sēra un skābekļa, bet noteikti arī no īpašām kristalizācijas ūdens molekulām. Izgulsnējoties sāļa ūdens baseinos, ģipsis veido smalkgraudainus agregātus.

Ilgā ģeoloģiskā laika periodā notiek tā pārkristalizācija un rodas sniegbalti adatveida, šķiedrveida, rozetveida kristāli.

Latvijas ģipšakmenī iespējams atklāt arī retāk sastopamus minerālus, piemēram, zilgano celestīnu SrSO_4 .

Lielākais monolīta ģipšakmens paraugs LU Muzeja Ģeoloģijas kolekcijās (49x31x9 cm). **Salaspils karjers**

Ģipša rozetveida kristāli kārtainajā ģipšakmenī. **Sauriešu karjers.**

Kārtainais ģipšakmens ar sikslāņainu ("tīģerādas") tekstūru. **Salaspils karjers.**

Ģipšakmens atradnes Zvejnieki **Mālpils pagastā** ģeoloģiskās izpētes urbumu serde ar šķiedru ģipsi.

Vēsturiski ar terminu "ģipsis" apzīmēja minerālu, bet ar "ģipšakmens" – iezi vai derīgo izraktēni, lai gan daudzos publicētajos avotos autori šos terminus lieto kā sinonīmus.

Ģipšakmens daudzveidība Latvijas iegulās

Dabā daudzveidība ir pārsteidzoša un Latvijā sastopamajiem mineraloģiskajiem paveidiem doti zīmīgi nosaukumi: selenīts, alabastrs, kā arī daudz romantiskāki: tukšneša roze, "jaunavu ledus", "tīģerādas" tekstūras ģipsis.

Nokrāsu variācijās ģipšakmens ir viens no visdaudzveidīgākajiem: sastopams no pilnīgi balta līdz oranžīgi brūnam ar dzelzs minerālu piemaisījumu, vai pat melnam no organisko vielu klātbūtnes. Akmens pakļauts vides procesiem un izmainās laika gaitā – šķīst, tiek izskalots, tajā rodas tukšumi, iezis sadēd un to pat dēvē par "**ģeoloģiskajām ērgelēm**".

Ģipšakmens oranžīgi dzeltens ar zilganiem celestīna SrSO_4 kristāliem. **Salaspils karjers.**

Ģipšakmens

Latvijā ģipšakmeni iegūst no pamatiežu slāņiem — devona vecuma Salaspils svītas slāņkopas, kas veidojusies senās jūras lagūnās gandrīz pirms 380 miljoniem gadu. Lielākās iegulas, kuras var izmantot kvalitatīvu un mūsdienīgu būvmateriālu ražošanā, ir zināmas Latvijas centrālajā un dienvidu daļā (Valsts nozīmes atradnes Salaspils, Skaistkalne).

Alabastrs rozgans ar tumši brūnu slāņa virskārtu.
Salaspils karjers.

Šķiedru ģipsis ar māla lēcām.
Salaspils karjers.

Selenīts - šķiedru ģipša paveids.
Sauriešu karjers.

Visbagātākie ar derīgo sastāvdaļu ir joslainā, sīkslāņotā un tīrā šķiedru ģipša paveidi, kuri atklāti arī ģeoloģiskās izpētes darbos perspektīvās atradnes Zvejnieki urbumu serdēs.

Paraugi no LU Muzeja Ģeoloģijas kolekcijas krājuma

© Latvijas Universitātes Muzejs, 2020

© Vija Hodireva, 2020

© Jekaterina Komova, dizains, 2020